

5. АКТУАЛЬНІ ДИСКУСІЇ

DOI:10.35774/app2024.01.269
УДК 347

Тарас Кім,

аспірант кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ ТА ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

У статті досліджено застосування принципу «верховенства права», базуючись на аналізі практики Європейського суду з прав людини та положень Цивільно-процесуального кодексу України. Інтерпретація «верховенства права» є важливим і актуальним завданням, яке сприяє розширенню розуміння цього принципу і забезпеченню ефективного захисту прав людини при розгляді справ судами загальної юрисдикції.

У вітчизняній науковій доктрині застосовується близький до ідеї англійського права термін «верховенство права» («rule of law»), який побудований на методології юридичного позитивізму. Натомість, інтерпретація принципу у дослідженні «Rule of Law Checklist» відрізняється від позитивістського сприйняття та побудоване на доктрині природного права заходу.

Саме із наведених елементів принципу, які зазначені у Контрольному списку по верховенству права, прийнятому Венеціанською комісією 2016 р., були проаналізовані положення чинного цивільно-процесуального законодавства та практики Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: верховенство права, законність, юридична визначеність, попередження зловживання повноваженнями, рівність перед законом та відсутність дискримінації, доступ до правосуддя.

Kit T.

The usage of the «Rule of law» in the practice of the European Court of Human Rights and the civil procedure code of Ukraine

The article is researched how is using the principle of «rule of law», based on the analysis of the practice of the European Court of Human Rights and the Civil Procedure Code of Ukraine. The understanding of the «rule of law» is actual task, which promotes expansion of using this principle and ensuring the effective protection of human rights when are considering cases by courts of general jurisdiction.

In the national scientific doctrine is using the term «rule of law», close to the idea of English law and is built on the methodology of legal positivism. In the special study «Rule of Law Checklist» interpretation is another than positivism perception of the principle and is based on the doctrine of the natural law.

Elements of the principle are listed in the control list adopted by the Venice Commission in 2016, which we analyzed with a compare the provisions of the current civil procedural legislation and the practice of the European Court.

Was established that the appliance of «rule of law» is carried out at the stage of making a court decision, which legal norm is applicable to the legal relationship.

The usage of the element «legality» as a component of the «rule of law» has been summarized by us as the right of the court to use the norms of the Constitution of Ukraine as norms of direct effect; the court's obligation to use an international agreement, in case of non-compliance the legal act with the norms of the international act; when law which regulates disputed relations is absent, the court is using the law that is regulating relationships similar in content (analogy of the law), and if in the absence of such law, the court is proceeding from the general principles of legislation (analogy of law).

Analysis, of provisions of national civil procedural legislation, gives grounds for concluding that there are both: legislative prerequisites and practical implementation of the «rule of law».

Simultaneously we believe, that one of the legislator's priority directions should be further improvement in the increasing access to justice. Namely to obligate the parties to use alternative dispute resolution, which will reduce the number of court proceedings.

Keywords: *rule of law, legality, legal certainty, prevention of abuse of power, equality before the law and non-discrimination, access to justice.*

Постановка проблеми. Принцип верховенства права є одним із провідних елементів загальних засад правосуддя будь-якої сучасної демократичної правової держави. Приєднавшись до Ради Європи, Україна зобов'язалася гармонізувати своє національне законодавство узгоджено зі стандартами Європейського Союзу (далі ЄС). Наша держава, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), підтримує та застосовує юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) в усіх питаннях, пов'язаних з тлумаченням та застосуванням міжнародного акта. Як держава-учасниця Конвенції, приймає обов'язок дотримуватись рішень юрисдикційного органу на своїй території [1], у тому числі й зобов'язань щодо утвердження принципу «верховенства права» (правовладдя).

Про основоположний характер даного принципу у вітчизняному судочинстві свідчить назва статті 129 Конституції України, що визначає незалежність суддів у вирішенні правових питань та дотримання верховенства закону [2]. У частині 3 статті 2 та частині 1 статті 10 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [3] також закріплено обов'язок суду щодо необхідності керуватись принципом верховенства права при розгляді справ. Одним із пріоритетних джерел прав при розгляді цивільних справ та прийнятті рішень судами загальної юрисдикції відіграє практика ЄСПЛ та Конвенція 1950 року (протоколи), які Верховна Рада України зобов'язала дотримуватись згідно статті 10 ЦПК України.

Виключне значення для утвердження та тлумачення уніфікованого розуміння верховенства права (англійською мовою «the rule of law»), яке базується на концепції природного права, та яке відрізняється від позитивістського погляду Конституційного Суду України (далі – КС України), було запропоновано Венеціанською комісією на 106-му пленарному засіданні (11-12 березня 2016 року) у рамках спеціального дослідження «Rule of Law Checklist» (CDL-AD (2026) 007) [4].

Таким чином, відходячи від позитивістських підходів у судочинстві, вважаємо, що дослідження інтерпретації верховенства права у практиці ЄСПЛ сприяє розширенню розуміння цього принципу і забезпеченню ефективного захисту прав людини при розгляді справ вітчизняними судами загальної юрисдикції при розгляді цивільних спорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження впливу принципу верховенства права на практику ЄСПЛ були об'єктом досліджень як українських, так і закордонних дослідників, зокрема можна відмітити напрацювання В. Городовенка, О. Захарова, В. Комарова, Н. Кузнецової, Р.Д. Притики, П. Рабінювича, С. Фурси, Л. Бінгхема, Дж. Лайтенбаха, Л. Лукайдеса, С. Честермана та інші. Водночас, зважаючи на динамічний характер тлумачення положень ЄСПЛ, зазначене питання досі залишається актуальним, хоча б з огляду на те, що у сучасних правових системах відсутня спільна думка щодо уніфікованої назви принципу верховенства права.

Метою статті є дослідження застосування принципу «верховенства права», базуючись на аналізі практики ЄСПЛ та положень ЦПК України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фундаментальним дослідженням щодо доктринального тлумачення принципу «rule of law» (верховенства права), яке є актуальним і сьогодні, є праця відомого англійського вченого, професора Оксфордського університету права Альберта Венна Дайсі (Albert Venn Dicey) [5].

У вітчизняній науковій доктрині було запропоновано дуже близький до ідеї англійського права «rule of law» тлумачення категорії «верховенство права», виходячи з поєднання двох самостійних понять: «верховенство» та «право» [6, с.107]. Саме дослівний переклад «rule of law», який побудований на методології юридичного позитивізму, можемо простежити у офіційній юридичній доктрині у низці рішень

КС України. У рішеннях № 15 рп/2004 та № 3-р/2017 вказується, що усі аспекти права, що відповідають ідеології справедливості, значною мірою знаходять віддзеркалення в Конституції України. Право, як таке, не обмежується виключно законодавством як однією з його форм, а також включає інші соціальні регулятори (норми моралі, традиції, звичаї тощо), які в свою чергу легітимізовані у суспільстві [7]. Обмеження основних прав людини та громадянина можуть бути допустимі на практиці за «умови передбачуваності застосування правових норм» [8].

З цього приводу влучно висловився доктор юридичних наук, член Венеційської Комісії від України Сергій Головатий, що категорія «верховенство» характеризує її як найвище за статусом [9, с.13]. У монографічній праці «Верховенство права» 2006 року, яка досі є єдиним системним дослідженням верховенства права, а саме у третій книзі, автор наголошує на заміну доктрини юридичного позитивізму на доктрину природного права, а саме *введення терміну «правовладдя»* більш прийнятної та зрозумілої для міжнародної спільноти [10].

Водночас ряд відомих українських науковців, такі як П. Рабінович та О.Луців [11] вважають, що застосування однослівного терміну «правовладдя» є неточним і таким, що не знімає проблему універсального розуміння принципу верховенства права, отож не потребує заміни у вітчизняних нормативних актах.

Інтерпретація у спеціальному дослідженні «Rule of Law Checklist» принципу «the rule of law» є відмінним від позитивістського сприйняття нами «верховенства права» та побудоване на доктрині природного права заходу. В перекладі українською подано як «Доповідь про правовладдя» [12]. У цьому документі проведено аналіз підходів до розуміння правовладдя в актах міжнародного права, внутрішніх нормативних актів країн, а також у науковій літературі. Метою ж доповіді є визначення уніфікованого поняття правовладдя, а також виклад його елементів, що має сприяти практичній реалізації принципу.

Варто також відмітити, що у низці конституцій, які належать до слов'янської мовної групи застосовується термін «правовладдя» чи «влада, панування права». Зокрема, в конституціях Сербії, Хорватії та Чорногорії присутнє поняття «vladavina prava», а в Північній Македонії це виражене як «владаньето на правото». У текстах офіційних документів органів ЄС у перекладі на польську мову використовується термін «praworządność» [9, с. 22].

Незважаючи на відмінності у правозастосовній термінології, вважаємо, що для розуміння, чи втілений базовий принцип «верховенства права» (правовладдя) у вітчизняну правову систему та зокрема у цивільне судочинство, необхідним є аналіз елементів цієї засади на основі порівняльно-правового аналізу положень Конвенції (практики ЄСПЛ) та ЦПК України.

Дайсі А. В. виокремив три важливих складові «rule of law», на яких і нині базується сутність принципу верховенства права (правовладдя): абсолютне верховенство права; рівність перед законом; панування правового духу.

Зрозуміло, що сьогодні перелік складових принципу набагато ширший, зважаючи на співпрацю урядів європейських держав та прийняття значної кількості міжнародних актів, які покликані утвердити верховенство права. Проте пріоритетним, як ЄСПЛ неодноразово зазначав, є Конвенція, де всім статтям акту є властивим «верховенство права» і при тлумаченні цього ж акту слід керуватися вказаним принципом [13].

Детальніше зміст верховенства права розкривається у Контрольному списку по верховенству права, прийнятому Венеціанською комісією 2016 р., де елементами «rule of the law» визначено: «законність», «юридична визначеність», «попередження зловживання повноваженнями», «рівність перед законом», «доступ до правосуддя».

Саме з цих наведених елементів принципу, на нашу думку, доцільно проаналізувати положення чинного ЦПК України та практику ЄСПЛ.

Законність як складову «верховенства права» (правовладдя) визначено у справі C-496/99 «*Succhi di Frutta*» ще у 2004 році [14]. ЄСПЛ відзначає, що закон повинен чітко визначати дискреційні межі влади відповідних органів та способи виконання їх повноважень з метою забезпечення адекватного захисту особи від довільного утручання [15]. Саме такий зміст «законності» і відзначила Венеціанська комісія у доповіді: дії держави мають відповідати вимогам законів і бути дозволеними ними, позаяк таким способом забезпечується відповідність Конституції нормативним приписам.

Такий підхід у значній мірі застосований у частинах 6, 8, 9 статті 10, частині 1 статті 264 ЦПК України. Узагальнюючи можемо виділити основні аспекти: положення Конституції мають пряму дію; суд застосовує міжнародний договір, у разі невідповідності правового акта нормам міжнародного акту; у випадку, коли відсутнє законодавче регулювання суд застосовує аналогію закону чи аналогію права; ще на

етапі ухвалення судом рішення по суті спору суд визначає, яка правова норма застосовується до правовідносин.

У звіті Венеціанської комісії підкреслюється, що для правової визначеності необхідно, щоб норми права забезпечували передбачуваність правовідносин. Така сама позиція Конституційного Суду України виражається в рішеннях від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 та від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017, де зазначено, що учасники відповідних правовідносин повинні мати можливість передбачати наслідки своїх дій та бути впевненими у своїх законних очікуваннях. Також вказано, що обмеження основних прав людини та громадянина та їх втілення на практиці можуть бути припустимі за умови забезпечення передбачуваності застосування відповідних правових норм [8]. *Зворотна дія не відповідає принципу правової визначеності*, оскільки особи повинні знати наслідки своєї поведінки, оскільки це може впливати на права і законні інтереси [16, 17].

Порушення принципу «правової визначеності» міститься у низці рішень ЄСПЛ проти держав, не є винятком і Україна. Так у рішенні “Kravchenko v. Ukraine» (2016) зауважено, що суд неправомірно обмежив право особи на доступ до суду, розпочавши розрахунок строку для подання апеляції з дня винесення рішення, а не з наступного дня, який призвело до помилкового висновку про пропуск строку для апеляції [18]. З приводу дотримання «юридичної визначеності» Верховний суд підкреслив, що його складовою є повага до принципу “res judicata», який означає, що ніхто не може претендувати на перегляд остаточного та обов’язкового рішення суду лише з метою отримання повторного розгляду справи й ухвалення нового рішення, а здійснюється вищими по ієрархії судами лише для виправлення помилок, недоліків [19]. В рішенні справи «Христов проти України» ЄСПЛ підкреслив важливість принципу “res judicata», який відзначає пошану до остаточного судового рішення [20]. У справі “Олександр Волков проти України» Європейський суд вирішив, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції через недотримання принципу юридичної визначеності та відсутності строку давності для розгляду заяви заявника [21].

Виконання позиції ЄСПЛ та Конвенції щодо дотримання «правової визначеності» закріплено частиною 1 статтею 186 ЦПК України, яка містить положення щодо недопущення повторного перегляду справ, за якими вже було ухвалено рішення. У частині 4 та 5 ЦПК України передбачено виконання принципу “res judicata», що означає, що факти та обставини, визнані судовим рішенням, не потрібно доводити у подальшому розгляді іншої справи з участю тих самих осіб або особи, щодо якої встановлені ці обставини.

У контрольному списку Венеціанської комісії засада “запобігання зловживанню правом» проілюстрована, як юридична гарантія проти сваволі та зловживання владними повноваженнями зі сторони органів публічної влади [9, с. 25]. У справі “Класс та інші проти Німеччини» ЄСПЛ визначив, що необхідно, щоб суд був переконаний в наявності ефективних та адекватних заходів захисту від зловживання, так як це може становити ризик для демократичних принципів [22]. Вітчизняне цивільно-процесуальне законодавство визначає цей принцип, як “неприпустимість зловживання процесуальними правами», яке поширюється на учасників судового процесу, які повинні добросовісно користуватися правами. Норми статей 44, 148 ЦПК України закріплюють конкретні обставини, які суд може визначити як порушення цієї засади та завдань цивільного судочинства: подання скарги, клопотання на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, перегляду; подання декількох, або безпідставних позовів; заявлення безпідставного відводу; вчинення інших дій, що перешкоджає розгляду справи та виконання прийнятого рішення. Постановою Касаційного Цивільного Суду Верховного Суду від 3 червня 2020 року у справі № 318/89/18 [23] введено категорії як зловживання процесуальними та матеріальними (цивільними) правами. Основна відмінність полягає у можливості застосування судом різних заходів впливу: при «зловживанні процесуальним правом» суд вправі застосувати заходи процесуального примусу та/або залишити позов чи інше процесуальне звернення без розгляду; при “зловживанні матеріальним правом» можуть бути застосовані відмова у захисті цивільного права та інтересу.

ЄСПЛ здебільшого у своїй практиці використовує “принцип рівності та відсутність дискримінації перед законом», акцентуючи на тому, що ці він є складовими судового процесу та впливає із принципу верховенства права. Ця засада передбачає єдиний правовий режим для усіх учасників процесу [24]. Саме про «справедливий баланс» між сторонами шляхом надання кожній з них рівної можливості представити свою позицію в умовах, які не ставлять її відносно іншої сторони в не вигідне положення, визначено у рішеннях у справах “Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands» від 27 жовтня 1993 р.[25], та “Ankerl v. Switzerland» від 23 жовтня 1996 р.[26].

Своє втілення ця засада знайшла відображення в усіх процесуальних актах, в тому числі ЦПК України у статтях 4,6,12,49. КС України звертає увагу на необхідність цього принципу для існування правовладдя в Україні (№ 2-р(П)/2023 року).

При поясненні права на доступ до суду у справі “Golder проти Великобританії” [27], Європейський Суд зазначив, що важливо не розуміти посилання на принцип верховенства права як лише словесність, що не має значення для тлумачення Конвенції. Врахування контексту та мети Європейської конвенції з прав людини під час тлумачення термінів, використаних у статті 6 Конвенції, повністю відповідає їх змісту і є відповідним на засадах чесності, як це передбачено у статті 31 Віденської конвенції.

Право доступу до правосуддя не є абсолютним правом, так як може бути обмежене легітимними засобами, наприклад, щодо умов прийняття скарги. Обмеження не допускаються, якщо вони не мають законної мети та «не є пропорційними між використаними засобами та досягнутими цілями» (рішення у справі «Brullon Gomez de la Torre v. Spain» від 19 грудня 1997 р.) [28]. Правозастосуванню цієї засади присвячені положення статей 4 та 8 ЦПК України, змістом яких є те, що кожен не позбавлений права на участь у розгляді своєї справи і доступу до судових рішень у відповідності до закону, навіть якщо вона не брала участь у справі.

Висновки. Досліджені елементи, зазначені у Контрольному списку Венеціанської комісії, не вичерпують зміст принципу верховенства права. Так як правові відносини постійно є в динаміці, то ЄСПЛ при вирішенні конкретних справ постійно доповнює розуміння принципу «верховенства права» (rule of law).

Хоча в непоодиноких випадках розуміння складових принципу «rule of law» дещо різняться від європейської практики, згадати хоча б “зловживання процесуальними правами», яка була введена з прийняттям ЦПК України у новій редакції 2017 року. Проведений аналіз положень національного цивільного процесуального законодавства дає підстави для висновку про наявність, як законодавчих передумов для реалізації принципу верховенства права, так і його практичну реалізацію.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів №№ 2,4,7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. С. 263.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4801> (дата звернення 05.11.2023).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6106> (дата звернення 05.11.2023).
4. Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e) (дата звернення 05.11.2023).
5. Dicey A.V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution (Reprint. Originally published: 8th ed. London: Macmillan, 1915). Indianapolis: LibertyClassics, 1982. URL : https://files.libertyfund.org/files/1714/0125_Bk.pdf (дата звернення 05.11.2023).
6. Державно-правове регулювання в умовах трансформації суспільних відносин. Монографія/ За заг. ред. проф. Ю. Л. Бошицького. К.: «Юридична думка», 2009. 536 с.
7. Рішення Конституційного Суду України від 2.11.2004 р. № 15-рп/2004. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/504> (дата звернення 05.11.2023).
8. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> (дата звернення 05.11.2023).
9. Мірило верховенства права (правовладдя) національного рівня: практика України (Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine) / за заг. ред. М. Козюбри, Центр дослідження проблем верховенства права та його втілення в національну практику України Національного університету «Києво-Могилянська академія». Київ, 2021. 152 с.
10. Головатий С.П. Верховенство права : монографія у 3-х кн. Київ : Видавництво «Фенікс», 2006. 1747 с.
11. Рабінович П., Луців О. Верховенство права: сучасні вітчизняні підходи до інтерпретації. Вісник академії правових наук України. 2012. № 2. С. 3-16. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2012_2_3 (дата звернення 05.11.2023).

12. Доповідь про правовладдя. 2011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) (дата звернення 05.11.2023).
13. *Amuur v. France*, no. 19776/92, par. 50, ECHR 1996-III. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57988> (дата звернення 05.11.2023).
14. *Succhi di Frutta* no.C-496/99 29 April 2004 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61999CJ0496> (дата звернення 05.11.2023).
15. *Malone v. United Kingdom*, 02 August 1984. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57533> (дата звернення 05.11.2023).
16. CDL-AD (2011) 003rev. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori. п. 46. URL: <https://rm.coe.int/1680700a61> (дата звернення 05.11.2023).
17. *Melnik v. Ukraine*, no. 72286/01, 28 March 2006. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72886> (дата звернення 05.11.2023).
18. *Kravchenko v. Ukraine*, no. 46673/06, par. 47, 30 June 2016. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164199> (дата звернення 05.11.2023).
19. Верховенство права. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Olijnyk.pdf (дата звернення 05.11.2023).
20. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Христов проти України» (Заява № 24465/04). Страсбург, 19 лютого 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text (дата звернення 05.11.2023)/
21. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) від 9.01.2013 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#n290 (дата звернення 05.11.2023).
22. Рішення Європейського суду з прав людини по справі Класс та інші проти Німеччини від 06.09.1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text (дата звернення 05.11.2023).
23. Судді Верховного Суду розповіли про зловживання матеріальними і процесуальними правами. 2021. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1070738/> (дата звернення 05.11.2023).
24. Рішення Конституційного Суду України від 25.04.2012 року № 11-рп/2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text> (дата звернення 05.11.2023).
25. *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands*» 27.10. 1993 р., № 14448/88 URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=241> (дата звернення 05.11.2023).
26. *Ankerl v. Switzerland*» 23.10. 1996 р., № 17748/91 https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_17748-91_001-1849 (дата звернення 05.11.2023).
27. *Golder v. United Kingdom*, no. 21 February 1975, par. 34, Series A no. 18. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (дата звернення 05.11.2023).
28. *Brulla Gomez de la Torre v. Spain*» 19.12. 1997 №38366/97, URL: https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_38366-97_001-58451 (дата звернення 05.11.2023).

References

1. Закон України «Pro ratyfikaciiu Konvencii pro zahyst prav i osnovopolognykh svobod liudyny 1950, Pershogo protokolu ta protokoliv №№ 2,4,7 ta 11 do Konvencii № 475/97BP vid 17.07.1997 roku» [Law of Ukraine about ratification Of Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950, The first protocol and protocols Nos. 2, 4, 7 and 11 to the Convention: Law of Ukraine dated July 17, 1997 No. 475/97-VR] (1997). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 40, С. 263 [in Ukrainian]
2. *Konstytucia Ukrainy [Constitution of Ukraine]* № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4801> [in Ukrainian]
3. *Cyvilnyi procesualnyi kodeks [The Civil Procedural Code of Ukraine]* № 1618-IV від 18.03. 2003 року. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6106> [in Ukrainian]
4. *Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016)*. Retrieved from [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e) [inEnglish]

5. Dicey, A. V. (1982). *Introduction to the Study of the Law of the Constitution* (Reprint. Originally published: 8th ed. London: Macmillan, 1915). Indianapolis: LibertyClassics. Retrieved from https://files.libertyfund.org/files/1714/0125_Bk.pdf [in English]
6. Boshytskii, Y. L. (2009). *Dergavno-pravove reguliuvannia v umovah transformacii suspilnyh vidnosyn [State-legal regulation in the conditions of transformation of social relations]*. Kyiv: Yuryduchna dumka [in Ukrainian]
7. *Rishennia Konstytuciynogo sudu vid 2.11.2004 № 15-pn/2004 [Resolution of Constitutional court of Ukraine]*. Retrieved from <https://ccu.gov.ua/docs/504> [in Ukrainian]
8. *Katalog yurydychnyh pozycji Konstytuciynogo sudu Ukrainy (za rishenniamy, vysnivkamu) [Catalog of legal positions of the Constitutional Court of Ukraine (by decisions, conclusions)]*. Retrieved from <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> [in Ukrainian]
9. Koziubra, M. (2021). *Mirylo verhovensva prava (pravovladdia) nacionalnogo rivnia: praktyka Ukrainy [Rule of law Checklist at national level: case of Ukraine]*. Kyiv: Centr doslidzenniaproblem verhovensva prava ta iogo vtilennia v nacionalnu praktyku Ukrainy Nacionalnogo universytetu Kyiv Mogulianska academia [in Ukrainian]
10. Holovatii, S. P. (2006). *Verhovenstvo prava [Rule of law]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian]
11. Rabinovych, P. & Luciv, O. (2012). Verhovenstvo prava: suchasni vitchyzniani pidhody interpretacii [Rule of law: modern national ways of interpretation]. *Visnyk akademii pravovyh nauk Ukrainu – Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2, 3 [in Ukrainian]
12. *Dopovid pro pravovladdia [Report of rule of law]* (2011). Retrieved from [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev2-ukr) [in Ukrainian].
13. *Amuur v. France, no. 19776/92, par. 50, ECHR 1996-III*. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57988> [in English]
14. *Succhi di Frutta no. C-496/99*. 29 April 2004. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61999CJ0496> [in English]
15. *Malone 003revv. United Kingdom*, 02 August 1984. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57533> [in English]
16. *CDL-AD (2011). Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori*. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680700a61> [in English]
17. *Melnik v. Ukraine, no. 72286/01*, 28 March 2006. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72886> [in English]
18. *Kravchenko v. Ukraine, no. 46673/06*, par. 47, 30 June 2016. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164199> [in English]
19. *Verhovensvo prava [Rule of law]*. Retrieved from https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Olijnyk.pdf [in English]
20. *Rishennia Europeiskogo sudu z prav liudyny po spravi Hrystov proty Ukrainy (Zaiva № 24465/04). Strasburh 19.02.2009 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case Khristov v. Ukraine] (Application No. 24465/04). Strasbourg, February 19, 2009*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text [in Ukrainian]
21. *Rishennia Europeiskogo sudu z prav liudyny po spravi Oleksandr Volkov proty Ukrainy (Zaiva № 21722/11) 9.01.2013 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case Oleksandr Volkov v. Ukraine]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#n290 [in Ukrainian]
22. *Rishennia Europeiskogo sudu z prav liudyny po spravi Klass ta inshi proty Nimechyny 06.09.1978 [Decision of the European Court of Human Rights in the case Klass and others v. Germany]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_093#Text [in Ukrainian]
23. *Sudi Verhovnogo Sudu rozpovily pro zlovyvannia materialnymy I procesualnymy prevamy (2021) [Judges of the Supreme Court spoke about the abuse of substantive and procedural rights]*. Retrieved from <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1070738/> [in Ukrainian]
24. *Rishennia Konstytuciynogo sudu vid 25.04. 2012 roku № 11-pn/2012* <https://ccu.gov.ua/docs/504> [in Ukrainian]
25. *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands» 27.10. 1993 p., № 14448/88*. Retrieved from <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=241> [in English]

26. *Ankerl v. Switzerland*» 23.10. 1996 р., № 17748/91. Retrieved from https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_17748-91_001-1849 [in English]
27. *Golder v. United Kingdom, no. 21 February 1975, par. 34, Series A no. 18*. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> [in English]
28. *Brulla Gomez de la Torre v. Spain*» 19.12. 1997 №38366/97. Retrieved from https://www.stradalex.eu/en/se_src_publ_jur_eur_cedh/document/echr_38366-97_001-58451 [in English]

Стаття надійшла до редакції 20.02.2024